

Kántor vagyok

Beszámoló cím: „Kántor vagyok”.

Ha egész mondattá bővitem: „Mit jelent számomra, hogy kántor vagyok?”.

Ezt kétféleképpen közelíthetem meg: kántor, mint aki ezzel foglalkozik, és: kántor a Pilisi Református Gyülekezetben. Beszámolómban főként ez utóbbiról szeretnék beszélni.

Kántori tevékenységem a Pilisi Református Gyülekezetben két részre oszlik: kántor, azaz: énekvezető az istentiszteleten, és kórusvezető.

Kórusom – a birtokos alakot szántsándékkal használom, erről később szólok bővebben – jelenleg tizenöt tagú, és sajátosan aránytalan szólameloszlású: nyolc alt mellett mindössze három szoprán, három basszus alkotja; a tenor szólamot én képviselem.

Egy ideig próbálkoztam az alt szólamból megkérni valakit, hogy énekeljen szopránt, ám az illető egy idő után kedves hangnemben bár, de szóvá tette, hogy szeretne a saját szólamában énekelni.

Elszégyelltem magam, hiszen tenorként én sem lennék lelkes, ha a karnagyom azt kérné tőlem: „Ugyan, Zolikám, légy szíves, énekelj már basszust! ”. Azóta ezt a megoldást kerülöm, még ha gyakran nehéz is a helyzet.

Örömünk, s olykor nehézségeink forrása is, hogy énekkarunkat jórészt családok alkotják.

Örömünk, hiszen van-e bármi, ami jobban összetartana egy csapatot mint a családok ereje?

Ugyanakkor azt is jelenti, hogy ha egy család a hétvégére messzire utazik, akkor akár 20%-kal is megcsappanhat arra a próbára az énekkar létszáma.

Ha pedig egyazon hétvégére két család (három-három taggal) is utazást tervez, az felér egy „merénylettel” a próba ellen.

Kárpótol viszont érte az a családi hangulat és lelkeség, mely az énekkarra oly jellemző, s amelynek így – a lelki mellett – valóságos rokoni kapcsolatok sokasága az alapja.

Ezek révén az énekkar a gyülekezet felépítése szempontjából egyfajta hiánypótló is: a középkorú, családos gyülekezeti tagok közössége is egyben.

(Ez a próbákon nagyon gyakran és nagyon hamar beszélgetést eredményez a komoly karnagyai instrukciók elhangzása közben / hallgatása helyett, esetenként a családban nemrég született kisbabáról készült fotóalbum körbeadását beéneklés alatt – minden kórusvezető rémálma.)

Ez a „hiánypótló funkció” – más megfogalmazásban bár, de – lelkipásztorom észrevétele, s én egy másik szempontból is egyetértek vele: a felnőttkórusokban (ugyanilyen életszakaszban lévő emberekkel) hasonló jelenségek figyelhetőek meg.

Az énekkar életét tanévenként „korszakolhatjuk”, hiszen a nyári hónapokban a munka szünetel.

A tanult művek jellege is időszakonként változott.

A kórus tagjai közül szinte senki nem kottaolvasó, ezért a műveket szólamonként és soronként, hallás után tanuljuk meg.

Néhány szót szeretnék szólni az énekkar történetéről.

A Pilisi Református Gyülekezet Énekkara 2001 óta működik.

Első karnagya, egyben a gyülekezet kántora Szabó Ágnes volt, aki másfél éve végzett az ELTE Ének–Zene – Karvezetés szakán, ő kb. másfél évig vezette a kórust.

Tőle 2002 februárjában vettem át az énekkar vezetését, majd ugyanez év októberétől az istentiszteleti harmóniumjáték-szolgálatot is én látom el.

Első alkalommal egy február eleji hideg csütörtöki estén találkoztam az énekkarral.

Lámpalázasan, kissé szorongva tettem meg a rövid utat az állomástól a templomig ill. a gyülekezeti házig:

még soha nem volt kórusom, nem tudtam,

hogyan fogadnak az énekkar tagjai,
vajon én magam jól fordulok-e feléjük,
meg tudok-e felelni annak a feladatnak, melyet egy énekkar vezetése jelent,
s el tudom-e hordozni azt a felelősséget, ami ezzel jár.

S a próba végeztével hálás szívvel jöhöttem el: nagyon jó közösséget ismertem meg aznap este, mely készségesen és szeretettel fogadott be.

Utólag látom, hogy én, mint kórusvezető akkor ezért nem sokat tettem. (Erre is később térek ki.)

Az első, még csonka évadban többnyire egyszólamú énekeket tanultunk meg, valamint egy kánont (*A szeleknek élénk szárnyán...*) és egy könnyű háromszólamú madrigált (*Néked zeng ez a dal!*).

Szeptember elején, mielőtt újra elkezdődött volna az énekkari munka, lelkipásztorom folytatott velem egy igen fontos beszélgetést, mely teljesen új irányba fordította az énekkarral való kapcsolatomat.

Néhány mozzanatot említett, melyekből világosan kiderült, hogy mennyire helytelen a kórushoz való hozzáállásom. Ezek közül három maradt meg élénken az emlékezetemben:

1.) nem tudom a kórustagjaim nevét / elérhetőségüket;

2.) a nyáron – ekkor még az istentiszteleten a kántori teendőket nem én láttam el – egyszer sem látogattam el Pilisre

3.) (ezt akár konklúzióknak is tekinthetem) amikor azt a kifejezést használom, hogy „a kórusom”, akkor nem a pilisi énekkarra gondolok, hanem arra a kórusra, melynek próbáira énekelni járok el hetente: a pilisit nem tekintem a saját énekkaromnak.

Lelkészem mindezt szeretettel mondta nekem, mégis, azt hiszem, természetes, hogy nagyon elszégyelltem magam.

Ő kedvesen válaszolta, hogy ne szégyelljem magam, viszont gondolkozzak el, hogyan tudnám megoldani a problémát.

Utólag visszagondolva lelkipásztorom nagyon megkönnyítette a helyzetemet. Hiszen az a kép, melyet e három gondolattal tömören felvázolt, magában hordozta a megoldást.

Megmutatta, hogy miben kell, hogy megváltozzék a szemléletem, és azt is, hogy e három zavaró lényegi tényezőt, mely akadályozza ezt, hogyan küszöböljem ki.

Szeptemberben első dolgom volt, hogy az évadkezdő próbát rááldozzam a jócskán megkésett ismerkedésre.

Egy játékot játszottunk: körbeültünk, és valaki elmondta a keresztnévét és egy rá jellemző szót; a szomszédja megismételte, és hozzátette a saját nevét és jellemző szavát, s így tovább, láncban, mindenki egyre hosszabb elismételnivalót kapott.

Ezután körbeküldtünk egy papírt is, melyre mindenki fölírta nevét-címét-telefonszámát.

A második probléma (nyáron nem látogattam meg az énekkart/ a gyülekezetet) magától megoldódott:

Egyrészt 2002 októberétől az istentiszteleti harmóniumjáték feladatát is én látom el (ekkorától a próbát a vasárnap délelőtti istentisztelet előtt tartjuk, „hajnali” $\frac{3}{4}$ 9-től 10 óráig), s így akkor is „hivatalos” vagyok Pilisre, amikor nincs énekkar.

Másrészt magam és Édesanyám is (akivel kettesben élünk) olyannyira lelki otthonra találtunk a pilisi gyülekezetben, hogy nem szükséges külső körülmény ahhoz, hogy ott legyünk hétről hétre.

A harmadik probléma („nem ez az én kórusom”) megoldását a szóhasználatomra való odafigyelés hozta meg

– az addigiakkal ellentétben tudatosan a pilisi énekkart emlegettem, mint „kórusomat” –,

s az ehhez automatikusan társuló odagondolás. Rövid idő után már nem is kellett erre külön ügyelnem.

Hogy hogy oldhat meg néhány apróság ilyen lényegi, hozzáállásbeli problémát?

Kicsit arra emlékeztet mindez, amit Alan LEE „Test-beszéd” című könyvében olvastam: bizonyos lelkiállapothoz bizonyos magatartásformák, testtartások kötődnek, pl. az elutasításhoz, elzárkózáshoz a keresztbefont kar (és a keresztbetett láb):

ha nem vagyok nyitott annak a véleményére, akivel beszélek, tudatos elhatározás nélkül ilyen testtartást veszek föl – ez kísérletileg bizonyított.

Tételezzük fel, hogy a beszélgetőtársam észrevette ezt és ismeri ennek lelki hátterét!

Ha ekkor eléri, hogy feladjam ezt az elutasító testtartást (pl. azzal, hogy kezembe ad egy tollat vagy sétára hív), akkor – a tapasztalat ezt mutatja – magatartásom is felenged.

Jelen esetben a kezembe adott tollat (vagy a sétára hívást)

a kórustagjaim keresztnevének megismerése,

a „minden-héten-Pilisen-kell-lennem”,

és a „kórusom” kifejezés használatának tudatos kontrollja jelentette. Ezek segítettek ahhoz hozzá, hogy átértékeljem, mit is jelent számomra a pilisi gyülekezet énekkara.

A kapcsolatom az énekkarral gyökeresen átalakult, ami nélkül lehetséges, hogy ma nem lenne énekkara a Pilisi Református Gyülekezetnek.

Hiszen utólag visszagondolva, az első hónapokban emberileg semmivel nem motiváltam a kórustagjaimat arra, hogy próbára járjanak: nem láthatták rajtam, hogy fontos számomra az énekkar, ahogy talán nem is volt az.

Ilyen háttérrel kizárólag az ő jóindulatukra volt bízva, járnak-e kórusra:

Az évad vége előtt háromhetes kórusútra indultam akkori – szántszándékkal mondom így: – *kórusommal*, s az indulásom előtti utolsó pilisi próbáról egyik kórustagom vitt haza autón.

Útközben megjegyeztem valamit azzal kapcsolatban, nehéz itt hagynom őket másvalaki kezében (úgy volt, hogy lesz helyettesem arra az időre, végül nem sikerült megszervezni),

mire ő teljesen meglepődött, s nem bántóan, de meg is mondta, nem gondolta volna, hogy foglalkoztat az énekkar a próbán kívül is.

Nem kaptam észbe, pedig tulajdonképpen ugyanazt fogalmazta meg egy mondatban, amit a lelkészem fejtett ki néhány hónappal később.

Hála Istennek, a kórusom irántam való türelme kitartott, amíg szükség volt rá.

Úgy érzem, azóta ezeket a hibákat nem követtem el újra. Volt később olyan időszak, amikor „szakmai”, a darabok tanulásával kapcsolatos motivációt nem biztosítottam, de erről később lesz szó.

Szeptembertől néhány énektől eltekintve a karácsonyi betlehemes játékhöz készültünk kísérezenevel, mely

karácsonyi dalokból, a „Jövel, jövel, Immánuel...” kezdetű egy szólamban énekelt *Adventi énekből* és a tavaly tanult két többszólamú műből állt.

Az ünnepek és a vizsgaidőszak után került sor az énekkar első, az otthontól távol közösen eltöltött hétvégéjére, Salgóbanyára látogattunk el.

Énekléssel, kirándulással, játékkal telt az idő, s a két és fél nap alatt sokat gyarapodtunk lelkiekben egyénekenként és mint közösség is.

Itt új műveket kezdtünk tanulni, ezek közül néhányat később kidolgoztunk, másokat viszont nem vettünk elő újra.

Húsvét után új lendületet adott munkánknak a május 25-ére meghirdetett gombai egyházkerületi énekkari találkozó.

Ide három genfi zsoltárral – 8., 42., 77. – készültünk, *Goudimel* négyszólamú feldolgozásában énekeltük el őket.

Nagyon szép alkalom volt, és hála Istennek, szereplésünk szépen sikerült.

Ezt az évet egy, kizárólag a gyülekezet számára szervezett úgynevezett „udvari koncerttel” zártuk.

Ez az esemény reménység szerint hagyományteremtővé lett, egy évre rá, idén nyár elején is szervezhettünk ilyen hangversenyt.

A következő, azaz a most nyáron lezárult időszakban két nehezebb műre került sor, mindkettőt *Halmos László* XX. századi zeneszerző írta.

Karácsonyig a szerző *„Minden földek, Istent dicsérjétek!”* kezdetű rövid zsoltármotettája mellett két karácsonyi, kevésbé nehéz, ám ugyanolyan szép énekfeldolgozást is tanultunk, mindkettő közismert: az *„Aranyszárnyú angyal”* című énekből Demény Dezső, a *„Szűz Mária várja, várja...”* kezdetűből pedig Bárdos Lajos írt kórusművet.

Karácsony után, mint utóbb kiderült, nagyobb fába vágtuk a fejszénket, Halmos László egy másik zsoltármotettáját, a *„Hogyha az Úr nem építi a házat...”* kezdetűt tanultuk meg.

Ennek a műnek a megtanulása szerencsétlen időszak volt a kórusunk életében, mely azzal zárult, hogy az egy évvel korábbi, gombaihoz hasonló kórustalálkozón a részvételt az utolsó pillanatban lemondtuk.

Itt követtem el azt a hibát, melyről korábban szóltam: nem motiváltam az énekkart a darab megtanulására.

A mű nehéznek bizonyult, próbáról-próbára nagyon lassan haladtunk.

Eleinte – januárban az oka az volt, hogy minden próba „félházas” volt, s ez a fele társaság is mindig más összetételű volt, így munkánk Kőmíves Kelemenéhez vált hasonlóvá.

Elmúlt azonban a január, a próbák kezdtek szinte teljes létszámmal folyni, s csak nem haladt a darab.

S nekem kellett volna észbe kapnom, mint karvezetőnek, mint szakembernek, hogy ha hónapokon keresztül egyetlen, nehéz darabot próbálunk,

nem tanulunk hozzá könnyebbet és hónapszámra nem éneklünk, csak a próbán, akkor persze, hogy mindenki belefásul!

Hogy mégis meg tudtuk tanulni s a Húsvéti istentiszteleten elénekelhettük a művet, ebben nagy segítségünkre volt az újabb, ezúttal

későbbi időpontra szervezett kórushétvége, melyet az idén Kőkapun, a Zemplénben töltöttünk.

Az énekkarba azonban ez az én „jóvóltomból” lélekölő időszak válságot hozott, amely a már említett kórustalálkozótól való visszalépésben érte el tetőpontját.

Nehezen meghozott döntés volt, és sajnós, utólag sem tudjuk megítélni, helyesen döntöttünk-e.

Ezután nagy tanácskozást tartottunk, melynek egyik legfőbb eredménye az volt, hogy megegyeztünk abban:

az énekkar rendszeresen, előre meghatározott időközönként új darabot énekelve szolgál az istentiszteleten.

Ezt idén egy „munkaterv” is segíti – csúnya elnevezés, de nem találtam szebbet.

Húsvét idejére felelevenítettük az egy évvel korábbi kórushétvégén tanult *Húsvéti éneket* is, mely így kezdődik : „*Uram, közel voltam Hozzád...*”, szövegét *Kádár Ferenc*, dallamát *Berkesi Sándor* írta;

Húsvét után pedig az „*Ó, ifjak, vének, gyermekek...*” kezdetű, reformáció előtti népének feldolgozásának megtanulásával fejeztük be ez évi munkánkat.

Az egész éves munka gyümölcsét az immáron második „udvari koncert” keretében nyújtottuk át a gyülekezetnek, közreműködőknek és közönségnek egyformán örömet szerezve.

Az énekkar idei első szolgálatára az október 17-ei istentiszteleten került sor.

Az eddig megszokottól eltérően a kórus éneke nem a liturgia valamely két eleme közé ékelődött be, hanem a záróének részeként szólalt meg.

A 478. dicséret első két versét hagyományos módon a gyülekezet énekelte a Református Korálkönyvben szereplő harmóniumletéttel, a második kettőt – háromszólamú feldolgozásban – a kórus szólaltatta meg, végül az utolsó két verset ismét a gyülekezet, a kíséretet azonban – „élő orgonaként” – az énekkar szolgáltatta, az iméti feldolgozást továbbénekelve; szólamait a harmónium is erősítette.

Annak, hogy a kórus így vesz részt az istentiszteleten, számomra legörvendetesebb mozzanata, hogy – mint már említettem – az énekkar szolgálata nem beékelődő „idegen test” a liturgiában, hanem annak részévé válik: egyik elemét teszi gazdagabbá. Erre a református istentisztelet rendje nem is ad más módot.

Az elgondolás nem az enyém.

A nyáron néhány napot töltöttem a Tiszántúli Református Egyházkerület Kántorképző Tanfolyamán.

Itt találkoztam Berkesi Sándor tanár úrral.

Ő beszélt nekem a problémáról, melyet egyházunk gyülekezeti énekkari szolgálatainak a liturgiába való beillesztése jelent, de egyben megoldásának módjára is javaslatot tett.

Ezt követtem, amikor a kórus istentiszteleti szolgálatának ilyen módját választottam.

Mindezt szeretném – bizonyos rendszerességgel – gyakorlattá tenni.

Ezzel elértünk a kántori teendők másik ágához: a gyülekezeti ének igénytől függően vezetése/kísérése.

Itt az „igényt”, melytől a választás függ, a helyzet s nem a gyülekezet igényeként értelmezem: ha jól (azaz tisztán és ritmusban) énekel a gyülekezet, elég kísérni. Ha nem: vezetni kell.

Sajnos, magyar református gyülekezeteink ez utóbbiról egyenesen elhíresültek.

Ha azonban a gyülekezet nyitottan fogadja, ha a kántora vezetni szeretné az éneket, akkor ez az együttműködés szép éneklést eredményezhet. Úgy tapasztalom, hogy a pilisi gyülekezet ilyen gyülekezet.

Másfelől magam is sokszor beleestem már abba a hibába, hogy ellenfélnek tekintsem a gyülekezetet (különösen egy-egy valóban szépen és élvezettel, bár saját tempóban és agogikákkal, előkéekkel és glissandókkal éneklő nénit),

a gyülekezeti ének tempóban tartását pedig küzdelemként éljem meg.

Bár utóbbi valóban küzdelem, ezt a „harcot” nem erővel kell megnyerni; az idevágó rafinált fogásokat valamennyien megtanultuk orgonatanárunktól: nonlegato játékmód, a sorzáró akkordok rövidre játszása v. éppen szükség esetén túltartása, a ¾-es énekeink félérték – negyed ritmusú ütemei első hangjának értékig való kitartása végett átmenőhangok beiktatása a középszólamokban stb..

Hogy a gyülekezet mennyire nyitott arra, hogy az éneklésben kántorára hagyatkozzék, több mindentől függ: a kántor szakmai hozzáértésétől, attól, hogy énekel-e ő is a gyülekezettel vagy sem (ha énekel, nagyságrendekkel hatékonyabban tudja vezetni az éneket), stb.,

úgy érzem azonban, ebben a kérdésben a döntő mozzanat a gyülekezet lelki hozzáállása kántorához.

Ebben pedig a lelkész, a gondnok és a gyülekezet egyéb központi személyei példáját követik a testvérek. (Pilisen a gondnok szerepe döntő abban, hogy egyáltalán működik énekkar, a kezdet kezdetén ő volt az, aki a legjobban szorgalmazta – ő az ember, akinek a viselkedése, hozzáállása ehhez a kérdéshez is a lelkészé után a legnagyobb hatást gyakorolja a gyülekezetre.)

Nem győzők köszönetet mondani lelkészemnek, Morva Ákosnak, amiért pilisi kántori szolgálatomhoz olyan biztos háttérrel nyújt, amilyenben szerintem ma Magyarország református gyülekezeteiben nem sok kántor részesül.

Úgy érzem, gyülekezeti szinten az ő szemléletének köszönhetem, hogy számomra a kántori szolgálat Pilisen elsősorban elismertséget és megbecsültséget jelent a gyülekezet részéről.

Nem azt mondom ezzel, hogy az egyes gyülekezeti tagokban nincs meg az irántam tanúsított jóindulat, nyitottság és szeretet a lelkipásztortól függetlenül is, sőt!

A testvérek lépten-nyomon kimutatják irántam érzett szeretetüket, gyakran egészen megható módon.

De hogy kántorként

ugyanazt a nyitottságot és jóindulatot szakmai tekintetben is élvezhetem,

hogy úgy működhetek, hogy szakmai döntéseimet senki sem kérdőjelezi meg,

kezdeményezéseimet – ha akad ilyen – szívesen fogadja a gyülekezet, ez csak a lelkipásztortól kiindulva tudja átjárni a gyülekezet felfogását.

Azt mondtam: a kántori szolgálat számomra Pilisen megbecsültséget és elismertséget jelent.

Megbecsültséget azért, mert volt időszak a gyülekezet életében, amikor a közösségnek egyáltalán nem volt kántora, s a lelkész a gyülekezet énekét maga kísérte, a letét két szélső szólamát játszva (ezt maga a lelkipásztor mesélte el).

Így maga a lelkipásztor csakúgy, mint a gyülekezeti tagok, ajándékként élik meg magát a tényt, *megbecsülik*, hogy van valaki, aki a kántori teendőket ellátja.

Elismertséget pedig oly módon, hogy lelkipásztorom a gyülekezeti énekléssel kapcsolatos feladatokat az én szakterületemnek tekinti, s ezt a hozzáállását szavak nélkül is a gyülekezet tudtára adja – erről már szóltam az imént.

Sajnos mindkettőre tudok ellenpéldát:

Első szolgálati helyemen előfordult, hogy a lelkipásztor istentisztelet után a szememre vetette: nem azt az éneket játszottam, amit választott.

Valójában csupán arról volt szó, hogy a 90. zsoltár egy sorát a gyülekezet a sok helyütt tévesen, de annál biztosabban rögzült „dallami variánssal” énekelte: a „hogymég sem ég, sem föld nem volt formálva” sor dallamos mollban, fölfelé fi-vel és szí-vel, lefelé szó-val és fá-val hangzott el, az eredeti, fölfelé és lefelé egyaránt fi-t és szó-t tartalmazó dallamsor helyett.

Talán szélsőséges példa ez arra, amikor a lelkész megkérdőjelezi a kántor hozzáértését, de azt mutatja meg, hogy sajnos valószínűleg átlagos mértékben bár, de sok helyütt előfordulhat az elismertség hiánya.

Másik példám nem saját: kántortársam mesélte, hogy egy kisvárosi viszonylatban nagy gyülekezetben szolgált, ahol, amikor bement a lelkészi irodába az aznapi énekekért, akkor csak a cédulát kapta meg, egy kézfogást vagy néhány kedves szót már nem.

Az első példánál hála Istennek nem mondhatom el, hogy a gyülekezet követte volna lelkésze példáját, legalábbis ilyen szélsőséges módon biztosan nem.

De biztos, hogy könnyebben beleszólt volna bármelyik gyülekezeti tag a munkámba rendelkező jelleggel.

A másodikonál esetben a lelkész magatartását a gyülekezet is magáévá tette

– szélsőséges példa a megbecsültség hiányára.

Jelenleg a két gyülekezet egyikében sincs állandó kántor.

Mindez nem jelenti azt, hogy egy kántort ne érjen kritika a gyülekezete vagy lelkésze részéről!

A mögötte rejlő szemlélet a fontos: feltételezem-e, hogy a kántor szakmájánál fogva jobban ért a zenéhez, mint a lelkész és *emellett* találtam kivetnivalót a munkájában,

vagy meggyőződése, hogy „jobban tudom én azt!”

Sőt, magam esetén tapasztaltam meg, hogy még ha tudom is, hogy én értek hozzá jobban, mint a kántor, akkor is átengedem neki a „terepet”.

Komlói Péter esperes Úr... példája

Nem szeretném, hogy ezek miatt a negatív példák miatt rossz maradjon a szánk íze.

Ezért hadd említsek meg végezetül még egy, számomra örömteli dolgot közösségünk életéből:

gyülekezetünk szeptemberben indult újságját, a „Békekövet” című havilapot.

Az újság terjedelme 25-30 oldal között változik, ennek egyötödét-egynegyedét énekeinkről és énekkarunkról, valamint más református vonatkozású zenei témákról írt cikkek töltik ki.

Ez is, mint annyi minden más, amit elmondtam, azt jelzi, mennyire fontos a pilisi gyülekezetnek az, amit a Zsoltáros így fogalmaz meg:

„Jőjjetek el, örvendezzünk az Úrnak; vigadozzunk a mi szabadításunk kősziklájának!

Menjünk elébe hálaadással; vigadozzunk néki zengedezésekkel!”

(Zsoltárok, 95 : 1-2.)

„Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői. Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz az őríző.
Hiába néktek korán felkelnetek, későn feküdnötök, fáradsággal szerzett kenyeret ennetek! Szerelmesének álmában ad eleget.”

(Zsoltárok, 127 : 1-2.)